

L'udovít Didi

Čierny
Róm *a biela láska*

Čierny Róm a biela láska

Ľudovít Didi

Čierny Róm a biela láska

slovart

Text © Ľudovít Didi 2011
Slovak edition © Vydavateľstvo SLOVART, spol. s r. o., Bratislava 2011

Finančnú podporu poskytli
Mestský úrad Vráble
Vyšší územný celok Nitra
SPOLOČNOSŤ 7 PLUS, s. r. o., Bratislava

Všetky práva vyhradené. Žiadna časť tejto knihy
sa nesmie reprodukovat ani šíriť v akejkoľvek forme alebo
akýmkoľvek prostriedkami, či už elektronickými, alebo
mechanickými, vo forme fotokópií či nahrávok, respektíve
prostredníctvom súčasného alebo budúceho informačného
systému bez predchádzajúceho písomného súhlasu vydavateľa.

ISBN 978-80-556-0232-5

I

Osada

Ešte sa len rozvidnieva, čierne oblaky sa netrhajú, ale plávajú po oblohe, preráža cez ne slnečné svetlo, čo nevidieť, bude ráno. Príroda sa začína prebúdzaf. Rána pod Poľanou sú vždy svieže a mimoriadne krásne. Cítiť čerstvý vzduch, ktorý pofukuje z reťazca čiernych hôr. Úbočia kopcov pokrývajú lesy, ktoré sa ťahajú ďaleko za obzor. Tu dolu v kotline leží dedinka ako na dlani. Malé domčeky sú schúlené jeden vedľa druhého, aj v nich sa práve prebúdzaf život.

Hospodár napojí kone a pripravuje sa na prácu v lese, ženy sa zvrátajú okolo šporáka a už sú na stole prvé halušky, stúpa z nich para. Gazdiná ich omastí čerstvo vyškvařenou slaninkou, ktorá rozvoniava po celej izbici, čo slúži aj ako kuchyňa. Gazda si sadne na širokú drevenú lavicu pri stene, na ktorej by mohli sedieť aj desiati, a gazdiná mu prisunie misu s haluškami.

Gazda má vážnu, zachmúrenú tvár; dnes začína sťahovať drevo do doliny, kde sa triedi a značuje. Hádže halušky do seba, lyžica sa len tak mihá medzi misou a jeho ústami, raz-dva sú halušky preč. Vstane, šmahom ruky si utrie ústa a bradu a vyjde von šikovať kone. Zaraz je všetko hotové, už sa brieždi.

Takéto obrazy vidno po celej ulici, gazdovia sa poponáhľali a teraz jeden po druhom ťahajú svoje povozy poľnou cestou dovnútra hlbokého lesa. Tam zastanú a každý sa poberie k svojej robotě. Vysokánske stromy sa im týčia nad hlavami, ale čo nevidieť budú padať s rachotom na zem. Už sa rozvidnieva, tma sa trhá a prvé lúče slnka roztínajú riedku tmú, ktorá sa mení na deň...

Život horského sedliaka je ťažký, robota nasleduje za robotou, jedna sa skončí a už sa hlási druhá nevyhnutná, celá rodina musí poriadne zaberať. Takto to ide počas jari aj cez leto, až príde jeseň a s ňou prvé ohníky a zemiaky pečené v pahrebe, ktoré rozvoniavajú po poliach široko-ďaleko. Gazda sa ani nenazdá a prídu silné vetry, krajinu pokryje prvý sneh. Vtedy vyvedie brava z chlieva, na dvore sa hreje voda a zvrta sa tam mäsiar a okolo neho kopec žien – raz-dva je brav na rocogách.

V kotli sa varí guláš s kapustou a kolená, kusy mäsa sa otáčajú, varia a rozvávajú, keď tu už pri bráne vidieť vysokú Rómku, ktorá čaká na výslužku. Gazda by najradšej skríkol, vyplúť tvrdé slová: Kde si bola, Boriša, keď sa kopalo, vytrhávalo a plienilo, keď sa hrabalo? Viem, kde si bola, tam pod vrbou ste sedeli, zhovárali sa a smiali, kým z nás priam tieklo. Gazda však zabrzdí jazyk, nepovie ani slovo, lebo si spomenie na prikázania Božie: Pomáhaj svojmu blížnemu ako sebe samému. Pri srdci sa mu oteplí a rečie svojej žene: Zober zopár kúskov a zanes ich tej, čo stojí pri bráne. Boriša dostane svoje a už aj upaľuje do osady; mala šťastie, že pri potulkách natrafila na zabíjačku.

Len čo sa Rómka Boriša vrátila domov do rómskej osady, jej muž vstal, podišiel k stolu, rozviazal plachietku a hľadal, čo by hodil do úst. Čo bolo lepšie, zmastil on bez toho, že by pomyslel na deti, a znovu zaľahol, akoby sa blížila noc. Takto to bežalo deň čo deň.

V rómskej osade nad dedinou akoby sa zastavil čas. Bola pomerne veľká, žilo tam asi sto rodín, ale nebol na ňu najkrajší pohľad: pozliepané chatrče natlačené jedna pri druhej, počas leta všetko vyschnuté, vyprahnuté, na jeseň zasa zá-

plavy jedna za druhou, všade blato a voda. Na mnohých miestach do chatrč pršalo, vetrisko fúkalo a Cigán v nich žil a chytal rôzne choroby: skoro každý Róm tu nadránom kašlal, zadúšalo ho, priedušky napadnuté, scvrknuté... a k tomu ešte večný hlad. Plazivá choroba Rómov kosila, dožívali sa sotva polovice normálneho veku. Z tunajších mužov ani jeden nikdy neprivoňal k robote.

Rómovia sa vždy veľmi tešili na jar a leto, lebo tieto ročné obdobia im prinášali živobytie. Les bol blízko, chodili na huby, varili ich a piekli, Romne trielili s plnými taškami do mesta na trh. Dedinčania hríby nekupovali, peniaz bol ohromne vzácny, a keď sa už zagúľal k človeku, schoval si ho na horšie časy. Koniec koncov, aj dedičania si mohli v lese nazbierať hríbov, koľko chceli, a na trhovisku v meste kupovali skôr chlieb a iné potraviny. Ako-tak si žili jedni aj druhí: aj tí v dedine, ktorí pracovali od svitu do mrku, aj tí v osade, kde len sedeli, vyprávali, hrali karty. Gazdov to aj hnevalo, neraz im to vyhodili na oči, ale nič nepomohlo. Róm akurát povedal: Od roboty aj kone dechnú, a mávol rukou, akože skončil. Cigán mal odjakživa na robotu obe ruky ľavé, odjakživa mu nevoňala, ba myslel si, že je dobrá len pre gadžov. Róm

máva zamlada túlavé topánky, chodí z osady do osady, a keď sú hrnce prázdne, ide ďalej, až kým sa nedá dokopy s Cigánkou a nezaloží si rodinu. A tak, ako žije otec, žije i syn a ďalší potomkovia.

O sto kilometrov ďalej na východ sa odohrala jedna udalosť, poučná, zábavná a nebezpečná. Ráno stáli na zatáčajúcej sa hradskej dvaja Rómovia, jeden vysoký štíhly, ten sa volal Kálman, druhý pomešší buclatý, to bol Jano. Chceli cestovať autobusom na západ k rodine, ktorá bývala v osade pod lesom. Zanedlho prifrčal autobus, v ktorom sedelo zopár ľudí. Obidvaja nastúpili, a keď sa šofér spýtal, kam im má dať lístky, Kálman vytiahol britvu. Šofér sa len pozrel, striaslo ho, otočil kľúčom, zatvoril predné dvere a autobus sa rozbehol. Rómovia si pohodlne sadli: prvá vec sa podarila, britva zabrala, oni sa viezli a usmievali sa a bolo im fajn. Oni totiž žiadne lístky nepotrebujú, všetky lístky sú v britve ukryté.

No čo život chcel, čo nie, po polhodine autobus zastal v malom mestečku a nastúpil revízor a pekne hneď od dverí začal úradovať: Kontrola cestovných lístkov! Tí dvaja sa pozreli na seba, potom opäť na revízora, ktorý už stál pred

nimi, Kálman mal divoké oči a povedal: Pod' von, revízor, tam ti ukážeme lístky. Revízor s nimi vystúpil, Jano sa postavil zaňho a Kálman vraví: Pozri, toto sú naše lístky. A už aj revízor pocítil na krku ostrie britvy. Dokopali ho, vbehli do autobusu a šoférovi povedali: Ťahaj! A autobusár sa rozbehol, lebo vedel, že má vo vozidle nebezpečných chlapíkov.

Autobus dedinu, do ktorej mali namierené, obchádzal, a tak museli ísť kus cesty peši. Bol krásny deň a oni dvaja sa ťahali popri lese, aby sa dostali do osady, kde žila Kálmanova sestra: pred časom sem zabočila, tu zapustila korene. Cestou si pripomínali, čo zažili: Videl si ho, ako zbledol? Taká britva, tá keď prejde mäsom, človeka zaleje krv a začne hynúť. Je úžasné, že máme zbraň, ja ani nepotrebujem peniaze, mám britvu, a keď ju niekto vidí, hneď veci uzná, zahladí.

Už z diaľky videli osadu, chatrč pri chatrči. Keď prišli do osady, ohromne sa so všetkými zvitáli a hneď nastal v chalupe zhon. Rómka mala zopár vajec, raz-dva bola na stole praženica a chlieb. Vidím, že ste niečo zažili, opáčila Kálmanova sestra. Veru hej, odpovedal jej brat. Nastúpili sme do autobusu a šofér chcel lístky. Ja som mu ukázal tu toto a roztvoril som tu toto.

Autobusár v momente pochopil a uháňal, ako by ho niekto hnal. A to by bolo nič, nadviazal na to Jano, ale v Jelenci nastúpil revízor: Kontrola cestovných lístkov! A Kálman mu hovorí: Pod' von, tam ti ukážeme lístky. A on vystúpil spolu s nami z autobusu a Kálman mu pritlačil britvu k hrdlu a ja sa ho pýtam: Chceš taký lístok? Kopol som ho do prirodzenia, chytro sme naskočili a išli sme ďalej. Človeče, keď máš britvu a pohroziš ňou, hneď ma gadžo v gatiach, ha-ha, tou keď zarežeš, hneď vie, čo sa deje.

Takto sa vyprávali, zabávali, keď ich zrazu Kálman oboznámil s dobrým obchodom: Počujte, vy dvaja, všimol som si tu istého času akéhosi Nemca. Vyobliekaný chodí ako lesník, ale žiadnu pušku nemá, a chodí krížom cez pole ku skale asi tri kilometre odtiaľto. Čo tam hľadá, čo tam skúma, to vie len Boh. A tak, moji drahí, mám taký plán. Dole je taká úžľabinka, tam sa skryjeme, a keď sa bude vracáť, vyskočíme na neho a oberieme ho o všetko.

Takto sa dohodli, predobedom vyrazili smerom ku skale a čakali na milého Nemca asi kilometer od nej v takej jamine. A zakrátko ho aj zbadali. Mal na hlave zelený klobúk, na sebe zelenú košeľu, bundu, cez plece zavesený ďalekohľad a v rukách držal akési vrečko. Ten človek

nemal ani tušenia, čo ho čaká, myslel si: Tichá, dobrá krajinka, nábožná krajinka. No veď ty uvidíš, akí ľudia tu žijú, pomyslel si Kálman. Vtedy tí dvaja vyskočili: Život alebo peniaze! Jeden ho obral o hodinky a prsteň, z krku mu strhol retiazku, druhý mu zatiaľ tlačil britvu pod lopatku. Všetko daj sem, ak chceš žiť, lebo inak živý odtiaľto nepôjdeš. Kálman ho už chcel pustiť, no Jano nie. Vyzul chlapovi jednu čižmu, potom druhú, potom že: Ukáž tú bundu... až mu nechali iba trenírky, ešte šťastie, že bolo teplučko. Uštedrili mu aj zopár kopancov: A teraz choď.

Nemec sa vrátil do hotela a poďho najbližším vlakom späť do Nemecka. Vydýchol si až za hranicami, keď už vlak uháňal nemeckou krajinou. Pritom si povedal, že nikdy viac nepôjde do týchto končín.

Tí dvaja boli s úlovkom spokojní. Bunda bola zánovná, peňaženka plná peňazí, bolo z čoho vystrojiť oslavu. A tak sa už poobede ozýval po osade spev a tanec. Na tú veľkú pitku prišli aj Rómovia z iných chatrčí, za niekoľko hodín bola kanvica s pijatikou prázdna, vydrúzgali všetko do poslednej kvapky, a tak sa išlo do dediny po ďalšiu. Jedni odišli, druhí prišli, pilo sa, veselilo, spev narastal, zohnali aj pijatiku z vedľajších

chalúp, potom sa pilo už v troch chatrčiach. Nebolo chlapa, ktorý by nepil, nikomu nevadilo, že špirák smrdí petrolejom, pili ho ako vzácnu, kvalitnú pálenku. Mnohí si aj pospali hodinu-dve na stole a znova sa vracali k žriedlu v kanvici, z ktorej sa len tak lialo. Ba rozpili sa i ženy a to bol vhodný čas pre Kálmana, ktorý bol od ostatných vo všetkom o krok ďalej, on sa totiž vozil po robotách po Čechách, po svete, mal poznatky a skúsenosti, bol od nich zbehlejší a kultivovanejší. V chatrči bolo viac ako tridsať ľudí, keď im vyrozprával svoj zážitok.

Rómovia moji, porozprávam vám niečo, čomu neuveríte. Všetci zdvihli hlavy a od zvedavosti otvorili ústa, lebo vedeli, že budú počuť niečo zaujímavé a poučné. Máme v chalupe tri miestnosti: pitvor, čo slúži ako kuchyňa, izbu a spálňu. Jednej noci sa mi zrazu zasníva. Kedysi dávno sme mali psíka, sučku, volala sa Tinka a bol to aljašský malamut, prekrásny, prítulný. Mali sme ho radi, akoby to bolo naše dieťa: Boh nám deti nepožehnal, psíka sme si obľúbili, bol pre nás všetkým. V tom sne sa vám zrazu otvorili dvere, vzduchom preletel náš pes a dopadol až do spálne, ale ešte vo vzduchu zakričal: Smrť! To som jasne počul. Doplazil sa pod stôl, ľahol si a ja som ho hladkal po brušku.

Vravím mu: Tinka moja, prišla si, akoby prišla smrť do nášho domu...

Dni bežali, nič sa nedialo a zrazu prišiel nový sen. Najprv som v ňom videl svoju ženu, ako vyšla z pitvora, polku hlavy mala čiernu ako zaschnutú krv a polku bielu. A bola o štvrt' metra vyššia než v skutočnosti, akoby bola mŕtva, lebo keď človek zomrie, vždy je vyšší. O pol hodiny však tá istá žena už nemala hlavu krvavú, ale peknú...

Pár dní nato dostala infarkt, museli sme ju odviezť do mesta. Doktori ju zachránili. A tak som si vyložil ten sen: náš psík mi v ňom dal na vedomie, že sa blíži smrť. Aj to tak bolo, lenže moju ženu potom oživil, zachránili. A zjavila sa mi raz ako mŕtva, vtedy bola vyššia a zakrvavená, a potom zasa ako živá, keď už nemala krv na hlave.

Rómovia moji, keď človek zomrie, jeho duch má rôzne vlastnosti. Može sa premeniť na hocijaké zviera, no najčastejšie je to čierny pes. V Čechách až ďaleko pri hraniciach s Nemeckom žil môj brat Jožino, mali tam malý domček. Jeho žena predávala lístky v pokladnici na železničnej stanici, lebo od nich vychádzala lokálka do vnútrozemia a na ostatné trate. On mal zasa na starosti istý úsek trate, asi šesť kilometrov, kde kontroloval skrutky na koľajniciach. Jožino trpel

na zlatú žilu, celé roky ho sužovala. Raz sa odhodlal a šiel do nemocnice, že si to dá vyrezať, upraviť. Uvážte len, čo potom spravil: ušiel z nemocnice, od strachu zdupkal, lebo sa dopyčul, že je to veľmi bolestivé, a tak ho tá nemoc trápila ešte ďalších tridsať rokov.

My sme tu o ňom nič nevedeli. Deti im medzi tým vyrástli – mal syna a dcéru –, boli už na poriadku, vyučené. Jožino mohol mať tak sedemdesiat rokov, keď sa mi s ním zasnivalo. Ležal som v posteli a on sedel za stolom a vraví: Ja už nežijem, už som umrel, prišiel som sa k vám rozlúčiť. Vtedy som zbadal pri svojej posteli čierneho psa. To Jožino sa premenil na psa. Chcel som toho psa chytiť, ale keď som sa zahnal rukou, chytil som len prázdno. Z toho vidíte, že aj keď človek zomrie, nič sa nekončí, jeho duch chodí a blúdi po svete.

Vtedy sa do reči zapojil jeden Róm v stredných rokoch, ktorý kríval a ohromne rád si vypil. Rómovia, očujte môj príbeh. Tam, kde sa končí naša osada, stojí už prvý dedinský dom a v ňom žila gadžovka s vnukom, mali vinice a plné sudy vína. Starká ho predávala oveľa lacnejšie než iní a tak sa pretĺkali životom. Mali aj zopár sliepčiek. Nikto nevedel, koľko má rokov, ale jednej noci zaspala a zomrela. Ráno som si k nim

išiel kúpiť fľašu vína a ona bola už mŕtva. Mala na sebe kabátec, sukňu, štrimfle a papuče. Chvíľu predtým dovezli truhlu. A videl som tam toho vnuka, ktorý rád popíjal. Ale keď som videl mŕtvu, prešla ma chuť na víno. Dosť na tom, že som ju videl ohromne jasne, zdalo sa mi, akoby ma tá jej tvár bola priťahovala.

Jedného rána som sa pobral peši cez dedinu až ku kostolu, kde stával autobus do mesta, ktorý išiel raz za deň. Prišlo mi prejsť okolo jej domčeka. Bol maličký, okolo neho plôtik s bráničkou. Idem po ceste okolo a zrazu akoby ma niečo pichlo a vidím starkú, ako kráča k bráne. No, Rómovia moji, hneď som vedel, o koho ide, ručník, kabátec, sukňa, papuče, lenže to nestačilo, ona sa aj otočila, aby som ju videl. Ona kráčala, mňa to zastavilo, pribrzdilo, a zrazu jej nebolo. Išiel som pomalým krokom a vedel som, že ona tam stojí ako neviditeľná. Horko-ťažko som prešiel popri bráničke. A keď som bol blízko pri nej, prešli mi zimomriavky po chrbte, vystrašilo ma to, až mi sčernela hlava. Neviem, ako by som to bol všetko prekonal, keby som nebol zbadal auto. Vďaka tomu mi spevnel krok, prekonal som strach. Prisahám na živého Boha, že takto to bolo, že takto som videl ducha tej starkej, bola presne taká, akú som ju videl v truhle. A keď

zbadala, že som ju spoznal, stratila sa. Bože môj nebeský, to sú vám záhady, veci medzi nebom a zemou, strašné veci, keď mŕtvi vstávajú a chodia a vy živí ich vidíte a cítite. Strašný-prestrašný je tento svet, plný záhad, vecí, ktoré sa odohrávajú medzi životom a smrťou.

Cigáni v chatrči pili do nemoty. Špirák ich zmohol, pospali si, potom znovu pokračovali, z chatrče sa ozýval spev, huriavk, dobrá nálada sa šírila z brehov dolu do doliny. Tri dni sa pilo a veselilo na Nemcov účet.